

УДК 002.6:343.98

Круль С. М. – кандидат юридичних наук,
адвокат, м. Київ

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЙНО- ДОВІДКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Проаналізовано різні види інформації, зокрема комп'ютерну та криміналістичну, у контексті отримання й використання відомостей про об'єкти, що стосуються розслідування, з різних інформаційних систем. Розмежовано такі поняття, як «інформація», «відомості», «фактичні дані». Запропоновано авторське визначення інформаційно-довідкового забезпечення.

Ключові слова: інформація, відомості, фактичні дані, інформаційно-довідкове забезпечення.

Протягом останніх десятиліть у світі триває процес становлення інформаційного суспільства, активно розвиваються сучасні інформаційні технології, які впроваджують у всі сфери людської діяльності. Саме інформація є продуктом наукової і творчої діяльності, а також невід'ємним компонентом наукових досліджень. У зв'язку з цим нагальною стає потреба в її систематизації, зберіганні, пошуку, опрацюванні й переданні. Задоволення зазначених потреб і є метою створення та розвитку інформаційних систем, мереж і технологій. Прагнення до спільного використання інформаційних ресурсів стимулює розроблення інтегрованих інформаційних систем і мереж.

Проблеми організації та функціонування інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів висвітлювали у своїх працях такі відомі вчені-криміналісти й процесуалісти, як В. П. Абросимов, В. В. Бірюков, Р. С. Белкін, О. А. Белов, К. І. Беляков, О. О. Беляков, А. Е. Волкова, Є. П. Іщенко, М. Ю. Жигалов, П. М. Заблоцький, В. П. Захаров, С. В. Кадук, О. І. Князєв, О. Є. Корнієнко, А. П. Пацкевич, В. І. Пашко, М. А. Погорецький, Ю. В. Попов, Д. П. Рассейкін, О. Р. Россинська, Є. Ю. Свобода, Д. Б. Сергєєва, М. В. Терзієв, Р. А. Усманов, В. Г. Хахановський, М. Г. Чернець, Г. О. Шкляєва, М. І. Швець, С. А. Ялишев та ін.

Мета цієї статті – запропонувати на підставі аналізу наукових джерел визначення поняття інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів.

Для дослідження цього поняття актуальними будуть такі види інформації, як комп'ютерна та криміналістична. У чинному законодавстві не сформульовано поняття комп'ютерної та криміналістичної інформації, проте застосовано декілька термінів, положень і визначень, що надають можливість ученим сформулювати аналізовану дефініцію.

Зміст комп'ютерної інформації становить зміст інформації в автоматизованих системах, тобто зазначені категорії можна вважати тотожними.

Інформація, наявна в автоматизованих системах (комп'ютерна інформація), – це належно впорядкована внаслідок аналітико-синтетичного опрацювання множина даних, відомостей, знань, зокрема комп'ютерних програм, які використовують в автоматизованих системах незалежно від способу їх фізичного та логічного подання [1].

Вдалим слід вважати визначення, сформульоване В. В. Криловим, відповідно до якого комп'ютерною інформацією є відомості або знання набору команд (програм), призначених для використання в ЕОМ або управління нею, які знаходяться в ЕОМ чи на машинних носіях, – елемент, який ідентифікується інформаційною системою, що має власника, який установив правила її використання [1].

Попри те, що електронні інформаційні ресурси досі не витіснили традиційні (друковані), їх застосування значно розширює можливості щодо вдосконалення як процесу зберігання та поширення інформації, так і реєстрування даних. Зокрема, Є. Д. Лук'янчиков слушно зауважує, що нині суттєво спрощеними є всі етапи оцінювання потреб, водночас знижується рівень перешкод на шляху до забезпечення цих потреб [2, с. 21]. Саме тому комп'ютерна інформація стає домінантним чинником суспільних процесів.

Для дослідження поняття й сутності інформаційно-довідкового забезпечення розслідування важливим є такий вид інформації, як криміналістична, оскільки термін «інформація» є надто загальним (його застосовують у різних галузях знань). У цьому контексті В. С. Шнейдеров ще 1994 року зазначив, що запропоновано понад чотириста визначень цієї категорії.

Це позначається і на розвитку підходів до визначення понять інформації нижчого рівня – в окремих науках і галузях знань, зокрема в криміналістиці [3, с. 8].

Термін «криміналістична інформація» у вітчизняній і зарубіжній юридичній літературі вперше використано в працях учених-криміналістів В. Г. Гончаренка, М. В. Салтевського, М. С. Польового та інших, які аналізували проблемам застосування методів інформатики й кібернетики в криміналістиці та кримінальному судочинстві загалом. Водночас фундаментальними поняттями зазначених наук є інформація та інформаційні процеси, а основними завданнями – розроблення засобів і методів оптимізації цих процесів шляхом використання математичного апарату й засобів обчислювальної техніки.

Сутність криміналістичної інформації доцільно розглядати з позицій теорії відображення як філософської засади теорії доказів, виникнення зв'язків між об'єктами навколишньої обстановки та подією злочину, що зумовлює утворення слідів-відображень, які місять доказову (криміналістичну) інформацію.

Отримання інформації про сліди злочину як результат взаємодії різних об'єктів становить зміст кримінально-процесуального пізнання. Тому слушною вважаємо думку Д. Б. Сергєєвої, згідно з якою кримінально-процесуальне пізнання ширше за кримінально-процесуальне доказування, оскільки пізнання в кримінальному процесі як процес отримання знань уповноваженим суб'єктом, окрім доказування, може бути здійснено й в інший спосіб, наприклад, унаслідок ознайомлення слідчого з довідковою літературою, бесіди з очевидцями події злочину чи особами, які можуть характеризувати свідка, потерпілого, підозрюваного (обвинуваченого), отримання консультації у фахівця тощо, якщо отримані в такий спосіб дані не включено до доказування в кримінальному процесі [4].

Дослідник, вивчивши сліди злочину та дані про закономірності їх утворення, може дійти висновку про події, унаслідок яких вони утворилися. Однак сліди злочину – це ще не докази в процесуальному значенні. Щоб стати доказами, вони мають бути сприйняті слідчим чи судом і відображені в матеріалах кримінального провадження. Зважаючи на це, С. А. Шейфер зауважує, що саме тоді відбувається вторинне відображення злочину, перетворення його слідів у процесуальні засоби встановлення істини [5, с. 7–8].

На думку М. А. Погорецького, фактичні дані як відомості (інформація) про факти (обставини злочину) є підґрунтям для одержання доказів. Однак вони стають доказами не автоматично, навіть за умов отримання їх зі встановлених законом джерел, відповідно до визначеної кримінально-процесуальним законом для кожного з їхніх видів форми, а лише після визнання їх доказами особою, у провадженні якої знаходиться кримінальна справа. Саме із цього моменту сукупність фактичних даних та їхніх джерел набуває статусу доказу в кримінальній справі [6, с. 470].

Якщо злочинна подія та утворені нею сліди є об'єктивними категоріями, які не залежать від суб'єкта їх пізнання, то фактичні дані (інформація про них) є категорією суб'єктивною, оскільки ці відомості сприймає конкретна особа (суб'єкт). Якщо це вербальна інформація, то її сприймає особа, яка бачила або чула як безпосередньо, так і від інших осіб про обставини злочину. Якщо це сліди речового походження, то їх сприймають працівники органів дізнання, слідчий, поняті, суд [6, с. 471]. Отже, сприйняття будь-якою особою (суб'єктом) об'єктивних обставин (фактичних даних про злочин) завжди є суб'єктивним.

Суб'єктивний характер сприйняття фактичних даних і визнання їх доказами вповноваженим суб'єктом кримінального процесу є однією з причин судово-слідчих помилок [6]. У цьому аспекті вважаємо непереконливою думку тих науковців, які стверджують, що фактичні дані є об'єктивними за своєю сутністю, тобто «відповідним відбиттям окремих сторін злочину, які існують незалежно від органів і методів, за допомогою яких здійснюють їх виявлення та збирання».

Таким чином, отримання доказів у кримінальному провадженні нерозривно пов'язане з поняттям доказової (криміналістичної) інформації, що сприяє вивченню таких явищ, за яких відбуваються об'єктивні процеси отримання, передання, зберігання, опрацювання та використання інформації [7, с. 228].

Отже, поняття «інформація», «відомості», «фактичні дані», попри діалектичну взаємозалежність, не є тотожними. Зазначене зумовлено тим, що процес спостереження й відображення реальної дійсності є безперервним або дискретним отриманням даних, які окремо або в комплексі можуть містити цінну інформацію для її споживача. Тому дані для будь-якого суб'єкта,

зокрема осіб, які здійснюють досудове розслідування, можуть стати інформацією лише тоді, коли споживач може їх правильно оцінити й виявити в них нові знання.

Формуючи сучасне трактування предмета криміналістики, а також криміналістичної кібернетики, М. С. Польовий зауважує: «Під час проведення невідкладних заходів, а тим паче оперативно-розшукових дій і криміналістичних досліджень, опрацьовують не судові докази, а інформацію, щодо якої на першому етапі розслідування лише передбачають, що вона стосується події злочину і злочинця (назвемо таку інформацію криміналістичною), з її носіями та безпосередніми джерелами. А тому йдеться не про закономірності виникнення судових доказів і роботу з ними, а про закономірності виникнення криміналістичної інформації та побудову найбільш оптимальної та ефективної технології і тактики процесів її виявлення, збирання, зберігання, опрацювання, передання та використання для пізнання події злочину і пов'язаних із ним обставин, а також про особливості методики їх пізнання залежно від розслідуваного злочину та конкретної слідчої ситуації» [8, с. 42].

Згідно з визначенням, запропонованим В. М. Аتماжитовим, криміналістична інформація – це одержувані суб'єктом слідства за допомогою слідчих заходів фактичні дані, що містять у собі знання, необхідні й придатні для використання з метою захисту людини, її життя та здоров'я, честі й гідності, недоторканності й безпеки, які визнано в Україні найвищою соціальною цінністю [3, с. 68].

Визначення, сформульовані С. С. Овчинським, Д. В. Гребельським, В. А. Лукашовою та іншими авторами, ґрунтуються на чіткому розмежуванні таких понять, як «інформація», «відомості», «фактичні дані».

Поняття «забезпечення» тлумачать як постачання чого-небудь у необхідній кількості; зберігання, виконання чого-небудь, що є гарантією певного процесу. Коли йдеться про забезпечення, то враховують, передусім, сукупність засобів, умов і дій, які гарантують якісний перебіг процесу. Забезпечення є процесом, який надає можливість володіти певним масивом знань.

У науковій літературі визначення інформаційно-довідкового забезпечення відображає систему пов'язаних методів, заходів і засобів (науково-методичного, соціально-політичного, техніко-

економічного й організаційно-правового спрямування), які реалізують створення і функціонування технології процесу збирання, передання, опрацювання, зберігання та видання (відображення), а також використання інформації для здійснення ефективної діяльності в певній сфері.

На думку Є. Д. Лук'янчикова, «забезпечення» слід розглядати в статистиці як сукупність засобів, інструментів, що спрямовані на виконання певних завдань, а також умов, які сприяють процесу їх виконання, і в динаміці – як процес створення та подання зазначених вище засобів та умов [9, с. 111].

Термін «інформаційно-довідковий», як зазначає Р. А. Коваль, є складним прикметником, що звучує значення слова «забезпечення» до рівня конкретної сфери застосування, а саме стосовно самостійної діяльності спеціально підготовлених фахівців, зайнятих пошуком, відбором, опрацюванням, накопиченням, узагальненням і збереженням інформаційних одиниць; продукування спеціально підготовленими фахівцями на підставі наявних інформаційних одиниць і складних розумових процесів нового знання щодо явища або події, які вивчають [10, с. 224].

Необхідність передбачення, виявлення та прогнозування тенденцій розвитку ситуації зумовлює застосування різних аналітичних методик опрацювання вихідної інформації. З'ясування можливих шляхів розвитку ситуації потребує не лише узагальнення виявленої інформації, а й її оцінювання. Наявність в інформаційно-аналітичних дослідженнях «вивідного знання» робить їх надійним підґрунтям для прийняття рішень. Саме тому під час розслідування злочинів слідчий повинен урахувати та використовувати два типи умінь – інформаційні й аналітичні.

Отже, інформаційно-довідкове забезпечення розслідування злочинів – це сукупність операційних компонентів, що передбачають отримання, опрацювання, використання та збереження інформації для прийняття оптимальних кримінально-процесуальних та інших рішень особою, що здійснює досудове розслідування, з метою ефективного розслідування злочинів і кримінальних проступків.

Інформаційно-довідкове забезпечення в будь-якій сфері діяльності, зокрема у сфері кримінального судочинства, передбачає реалізацію стереотипного переліку інформаційних технологій, пов'язаних із реєструванням відповідних об'єктів і формуванням банку даних, обліку, відповідних інформаційних

ресурсів. Інтеграцію інших відомостей на базі цього обліку можна вважати і завершальною частиною процесу його формування, і самостійною стадією, пов'язаною з розширенням наявного інформаційного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лисиченко В. Становлення радянської криміналістики і судової експертизи / В. Лисиченко, І. Сабуров // Радянське право. – 1987. – № 9. – С. 27–31.
2. Лук'янчиков Є. Д. Інформаційне забезпечення розслідування злочинів (правові і тактико-криміналістичні аспекти): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Лук'янчиков Євген Дмитрович. – Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. – 36 с.
3. Шнейдеров В. С. Занимательная информатика / В. С. Шнейдеров. – СПб.: Политехника, 1994. – 304 с.
4. Сергєєва Д. Б. Співвідношення пізнання і доказування у кримінальному процесі [Електронний ресурс] / Д. Б. Сергєєва. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nvknivs/2010_4/sergeeva.htm. – Назва з екрана.
5. Шейфер С. А. Суцность и способы собирания доказательств в советском уголовном процессе: учеб. пособие / С. А. Шейфер. – М.: РИО ВЮЗИ, 1972. – 130 с.
6. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія / М. А. Погорецький. – Харків: Арсіс, 2007. – 576 с.
7. Украинцев Б. С. Отражение в неживой природе / Б. С. Украинцев. – М.: Наука, 1969. – 272 с.
8. Полевой Н. С. Криминалистическая кибернетика / Н. С. Полевой. – 2-е изд. – М.: МГУ, 1989. – 328 с.
9. Лук'янчиков Є. Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів: монографія / Є. Д. Лук'янчиков. – Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. – 360 с.
10. Коваль Р. А. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної влади / Р. А. Коваль // Теорія та практика державного управління. – 2006. – № 1 (113). – С. 223–226.

Стаття надійшла до редколегії 19.04.2017
